

Citation style

Petráček, Tomáš : recension de : Roland Boer, Red Theology. On Christian Communist Tradition, Leiden / Boston : Brill, 2019, dans : Český časopis historický, 2021, 1, p. 222-225, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/545d7a34cf8143e392bc6423cf55e339>

český
časopis
historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Roland BOER

Red Theology: On Christian Communist Tradition

Leiden – Boston, Brill 2019, xii + 294 s.,
ISBN 978-90-04-38132-2.

Roland Boer působí jako profesor literární teorie na Renmin University of China v Pekingu a zároveň má profesuru náboženského myšlení na University of Newcastle v Austrálii. Tématem vztahu křesťanství a komunistického hnutí se zabývá dlouhodobě, v předmluvě se definuje jako křesťanský komunista. Nepředkládá systematické líčení křesťanské komunistické tradice, ale sondy, které mají na řadě míst metahistorický charakter. Už pojmem křesťanský komunismus v postsovětském prostředí s relativně čerstvou historickou zkušeností potlačování náboženského života provokuje. Výchozím bodem je mu heslo „mít všechno společné“, úryvek ze Skutků apoštolů pokládá za doklad nejstarší kontinuální tradice komunismu na světě. Druhým východiskem je mu spis Karla Kautského *Předchůdci moderního socialismu* z roku 1895.

Křesťanský komunismus se zakládá na zásadní kritice stavu světa, vycházející z poznání pramenícího v radikální transcendenci. Odtud vyplyne výzva vytvořit společenství, kde se budou žít principy jejich víry. Alternativní model postupně proměňuje celý život společenství. Někteří to pochopí jako výzvu k revolučnímu vystoupení, jindy je komunita donucena k revoluční akci v reakci na nepřátelský postoj vnějšího světa. Jediným způsobem, jak dosáhnout vytoužený komunismus je přijmout revoluční násilí. Stejně posvátné texty mohou podporovat udržení společenského *statu quo* nebo inspirovat zásadní kritiku uspořádání a revoluční akci.

Karl Kautsky nacházel prvky komunismu v rané církvi, která byla apolitická a pasivní, a v heretických hnutích středověku, která se naopak vyznačovala sklonem ke vzpourám. Křesťané sdíleli své majetky, ale neměnili ekonomickou strukturu společnosti. Až ve středověku se objevily formy komunismu i ve výrobě a její organizaci, kde mezi nejvýznamnější představitele patří tábortité, Jednota bratrská a moravští novokřtění. Zásadním momentem byl narativ pádu či zrad, když se z původně komunistického revolučního hnutí stalo křesťanství ve 4. století státním náboženstvím. Boer shledává paralelu na jedné straně mezi narativem pádu v případě křesťanství, kde všechna disentanční hnutí až po reformaci představovala různé variace návratu do doby rané církve, a na druhé straně pokusy komunistických teoretiků vracet se k mladému Marxovi a Engelsovi a objevovat „původní význam“ jejich textů.

V druhé kapitole se autor zabývá pojetím křesťanského komunismu jako politického mýtu a vychází z textů Rosy Luxemburgové. V zemích jako Litva či Polsko bylo třeba argumentovat, že komunismus autenticky navazuje na křesťanství, které vzniklo jako radikální hnutí s komunistickou sociální organizací. Ve třetí kapitole se Boer pouští do výkladu verše o nutné a žádoucí podřízenosti vládnoucí moci z listu Římanům, která byla v dějinách často využívána k obhajobě mocenského a politického *status quo*. Apoštol Pavel byl sice hlasatel radikálního přechodu k novému typu společnosti, ale protože přeměna neprobíhala tak účinně, jak doufal, provizorně platily i starší společenské instituce.

Ve čtvrté kapitole se Boer zabývá románem *Q* kolektivu anonymních autorů, publikující pod pseudonymem Luther Blisset,¹ kte-

1 Luther BLISSET, *Q*, Praha 2006, překlad Gabriela Chalupská.

ry se objevil v italštině v roce 1999 a zabýval se vztahem křesťanství a sociální revoluce v době počátků reformace. Motivy současných antikapitalistických hnutí román tematizuje na pozadí osudů radikálních reformátorů první poloviny 16. století a představuje znovuobjevení radikální revoluční dimenze reformace pro současná levicová hnutí a možné vzájemné propojení náboženských a politických modelů myšlení.

Samostatnou kapitolu věnuje Boer myšlení Jana Kalvína, který politicky intuitivně inklinoval ke konzervativnímu postoji podpory stávající moci a striktně odlišoval světskou a duchovní oblast. Svoboda, ke které křesťany vykoupil Kristus, se podle něj vztahuje výhradně na duchovní individuálně chápanou sféru vnitřního života. Jenže ve chvíli, kdy světská moc nechrání a nepodporuje pravé náboženství, pak odlišení světského a duchovního neplatí a křesťan se musí postavit tyranii. Vnitřní napětí Kalvínova postoje se naplno ukázalo během anglické revoluce. V šesté kapitole se Boer vrací k Marxově a Engelsově pojetí přínosu Martina Luthera k rozvoji revolučních myšlenek. Zatímco Engels vyčítal Lutherovi, že se v krizi vyvolané selskou válkou přimkl ke svým skutečným spojencům, Marx uznával, že Luther dokázal položit správné otázky a nakolik mu to jako teologicky myslícímu člověku bylo možné, otevřel cestu revoluci. Boer odmítá tezi, že marxistické pojetí dějin je sekularizovanou formou dějin spásy, kde hřích je nahrazen vykořisťováním a odcizením a mesiáš má kolektivní podobu proletariátu. Jednotlivé prvky marxistického pojetí neodpovídají příslušným teologickým konceptům. V základu materialistického pojetí dějin leží dialektický boj protikladů mezi výrobními prostředky a společenskými vztahy, objektivní analyzo-

vatelné síly dějin. Co v této argumentaci překvapí, je v daném kontextu autorovo ignorování klíčového novozákonního konceptu božího království a jeho prolamování do dějin, které spočívá v odstraňování nespravedlnosti, nerovnosti a nedostatku.

V kapitole o marxisticko-křesťanském dialogu nechybí jména jako Josef Hromádka, Milan Machovec či Mikuláš Lobkovic. Velký prostor Boer věnuje zkušenosti Jana Milíče Lochmana, který oceňoval, že komunistický režim v Československu dokázal vyřešit některé dehumanizující podmínky života jako odstranění chudoby a ekonomických rozdílů, zapojení mas do politického a společenského života, zajištění zdravotní péče a vzdělávání pro všechny. Lochman přitom nezakrýval režimem nově vytvořené formy odcizení a dehumanizace, ale věřil v jejich nápravu v budoucnosti.

V dalších dvou kapitolách autor obrací pozornost k osobnostem, které kombinovaly marxismus a křesťanství. První byl francouzský levicový křesťan Louis Althusser, a ze čtyřicátých let 20. století pocházejí též úvahy australského myslitele Farhnama Maynarda. Samostatná kapitola je věnována vztahu bolševiků k ruským tradicím křesťanského komunismu a agrárního komunismu, které se sice hodily ke konstruování dlouhé komunistické linie dějin, aby však přitom byly marxistickými teoretiky kritizovány pro limity svých postojů. Stejná směs snahy na jedné straně přivlastnit si dílo a odkaz, na druhé straně kritika za nedůslednost a neúčinnost, platila i v případě Lva Tolstého.

Poslední části monografie čtenáře přenesou do Asie, kde Boer nejprve zkoumá vliv křesťanství na vůdce hnutí Taiping a následnou revoluci. Bible zde představovala hlavní inspirační ideologický zdroj vedle mystic-

kých snů. Hnutí, které bylo největším revolučním počinem 19. století, na svém vrcholu mělo milionovou armádu a s inovativní taktikou by zřejmě dokázalo zvítězit, kdyby císařskému režimu nepřišly na pomoc koloniální mocnosti. Bohatství se rozdělovalo ze společných skladů podle potřeb. V rámci rovnostářství a myšlenky bratrství byla odstraněna tradiční úcta k císaři a jeho úředníkům, rodičům a starším, všechny sociální třídy. Revolucionáři se vymezili také proti konfuciánskému ponížování žen: ty sloužily v armádě a zaujaly vedoucí pozice i v administrativě. Náboženské jádro revoluce je často přehlíženo, zvláště v marxistické historiografii. Revoluce Taiping znamenala první čínskou zkušenost s revolučním potenciálem křesťanství.

Křesťanství v Číně se později na jedné straně snažilo oddělit od hnutí Taiping a odsuzovalo jeho heretický charakter, na straně druhé bylo mnohými pokládáno za součást západní koloniální invaze a její ideologie. Byla zpochybňována loajalita čínských křesťanů vůči vlastní zemi. Přesto někteří marxističtí teoretici chtěli využít potenciál křesťanského komunismu pro rozvoj hnutí v Číně. Podle Zhu Weizhi bylo dialekticky nutné zbavit křesťanství jeho evropské podoby, aby se vyjevila jeho universalistické jádro, které potom bylo možno aplikovat na čínskou situaci. Křesťanství lze adaptovat, indigenizovat do každé situace vykořisťování a nespravedlnosti.

Podle Wu Leichuana měl Ježíš jasný plán na transformaci společnosti a stal se velkým revolucionářem právě proto, že byl duchovní vůdce. Společným cílem křesťanství a komunismu je vybudování společnosti založené na svobodě a rovnosti. Překvapí autorův závěr, že vzhledem k tomu, že křesťanská revoluční tradice předchází marxismus, na-

tož pak revoluční snahy v Číně, obojí se jeví jako pozdější manifestace tradice, kterou právě křesťanství započalo. Jejich dialektické střetávání může skončit tím, že finálně křesťanství integruje a pohltí komunismus. Poslední kapitola knihy se zabývá severní Koreou: překvapí autorova naivita, s jakou je ochoten chápat některé formulace normativních dokumentů či osobní vyjádření představitelů režimu jako doklady, že jejich vztah k náboženství není vysloveně jen negativní. Kim Ir Sen sice dával přednost čchondoismu jako specificky korejskému náboženství, ale sám vycházel z prostředí reformované tradice. Křesťanství působilo v Koreji jako nástroj cizího vlivu, ale rovněž prostředek modernizace a progresivního myšlení. Autor odmítá, že by svébytná ideologie korejského režimu čučche byla náhradním náboženstvím a snaží se doložit, že se vyvíjí směrem k většímu porozumění subjektivní stránce dějin.

V závěru Boer odmítá nahlížet na komunismus jako na nerealizovatelný utopický ideál. V dějinách existovala řada případů konkrétního uskutečnění komunistických ideálů, většina z nich měla křesťanský charakter, jakkoliv se jednalo o relativně omezené fenomény. Studium dějin křesťanského komunismu ukazuje, že *princip všechny věci mít společné* či dokonce *každý podle svých možností, každému podle jeho potřeb* vyžaduje vysokou míru organizace distribuce práce a prostředků, silné ideologické zdůvodnění a stále posilování identity společnosti. Žádná z forem křesťanského komunismu se nikdy nedostala do pozice, aby kontrolovala nebo vytvořila celý stát.

Tam, kde se náboženství stalo oporou a zdůvodněním útlaaku, tam byl ateismus nástrojem radikální kritiky a osvobození. Pokud se naopak ateismus stal ideologií re-

presivního státního aparátu jako ve Stalinově Sovětském svazu, proměnilo se naopak náboženství v revoluční sílu. Ateismus nebo náboženství tedy nemají apriori kladné, nebo negativní hodnocení, záleží na jejich společenské roli.

Pro českého čtenáře překvapivě vyjadřuje autor lítost nad koncem některých režimů, například NDR a vyjadřuje přesvědčení, že podobné projekty potřebovaly jen více času na svůj vývoj. Ačkoliv autor působí v některých pasážích naivně a přechází problematické prvky komunistických režimů 20. století, ale i historických pokusů o prosazení utopických vizí, přináší jeho kniha osvobodivý nadhled a zasvěcený vhled nad důležitým dědictvím dějin idejí nejen západní kultury. Zvláště v době znovuotevřené debaty o charakteru totalitních režimů či po vazě normalizace jsou podobné monografie důležitým přínosem k poučené debatě.

Tomáš Petráček

Annelie RAMSBROCK

Geschlossene Gesellschaft. Das Gefängnis als Sozialversuch – eine bundesdeutsche Geschichte

Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag 2020, 415 s., ISBN 978-3-10-002517-3.

Tématem práce nejsou pouze dějiny vězeňství a proměny výkonu trestu v demokratické části Německa od skončení druhé světové války přibližně do poloviny osmdesátých let 20. století. Autorka si detailně všímá také diskusí a reformních návrhů v dobové německé penologické literatuře, kterou obohacovali zejména odborníci ze sféry právních a sociálních věd. Vedle toho na konkrétních příkladech popisuje dobové typické reakce na reformní návrhy i usku-

tečněné reformy ze strany osob, jichž se tyto reformy v praxi nejvíce dotýkaly, tedy zaměstnanců věznic a samotných vězňů. Spíše příležitostně pak Ramsbrocková zaznamenává některé události v německých věznicích šedesátých až osmdesátých let, které se ve své době staly objektem větší či dlouhodobější veřejné a mediální pozornosti.

Postupimská historička vycházela ze široké a rozmanité pramenné základny. Vedle stovek titulů dobové odborné literatury z oblasti penologie, kriminologie, trestního práva, psychologie či sociální práce, využila ve velkém rozsahu zejména parlamentní dokumenty, a to jak z činnosti Spolkového sněmu, tak i zemských sněmů a berlínského Senátu. Pramenně vytěžila též řadu zásadních relevantních rozhodnutí Spolkového ústavního soudu, jakož i dokumenty mezinárodních organizací týkající se (přímo či zprostředkovaně) německého vězeňství, a to s časovým záběrem od konce druhé světové války až do prvního desetiletí 21. století. Přirozeně využila ve velkém rozsahu také archiválie, vzešlé z činnosti spolkového ministerstva spravedlnosti a (západo)berlínské senátní justiční správy.

Detailní vhled do vývoje německého poválečného vězeňství autorce umožnilo studium písemností týkajících se západoberlínské mužské věznice Tegel (*Justizvollzugsanstalt Berlin-Tegel*). Autorka při tom využila nejen úřední písemnosti věznice a jejich zaměstnanců, nýbrž ve značném rozsahu také příspěvky z tamějšího vězeňského časopisu *Lichtblick*, který se na sklonku šedesátých let stal prvním periodikem svého druhu v Německu.

Ramsbrocková se v práci věnovala řadě dílčích témat, nicméně v celém výkladu soustavně sledovala stěžejní otázku, a to, jak se v poválečném Německu postupně prosazo-